

מדות והליכות בראי הפרשה

מדות טיש

נושא השבוע: הסתפקות במעט

פרשת
אחרי

מבית
שבת טיש

משבה

מאמר פתיחה

מדגוש מהות המדה

גדולה וחשובה היא מדת ההסתפקות במעט, שהיא גורמת לאדם אשר ושלוח, טוב לו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא, ועליו אמרו חז"ל "איזהו עשיר? השמח בחלקו". אבל מי שאינו מסתפק במה שיש לו, לעולם הוא חסר. יש לו מנה הוא רוצה מאתים, יש לו מאתים הוא רוצה ארבע מאות, יוצא אפוא שפכל שיש לו יותר כף הוא חסר יותר, שמי שיש לו מנה חסר לו רק עוד מאה, ואלו מי שיש לו מאתים חסרים לו מאתים. אצל יעקב אבינו ראינו דגמה של הסתפקות במעט כאשר אמר "ונתת לי לחם לאכל ובגד ללבוש", שהם הדברים הנצרכים לאדם ואינו יכול לחיות בלעדיהם, אבל לא בקש יותר מזה, שהוא כבר לא נצרך אליו והוא בגדר מותרות. מדת ההסתפקות במעט פרוכה ודבוקה יחד עם מדת הבטחון והאמונה, שכן מי שיש בלבו אמונה תמימה בה' ובהשגחתו הפרטית, ויודע שמה שיש לו זה מה שנגזר עליו, והוא מלא בטחון בקב"ה שאימונו לו כפי צרכיו, נצל הוא מן התאוה וההקמדה והוא שמח ומאשר בחלקו. שני כחות מתמודדים באדם כל ימיו, כח השכל שבפניו וכח התאוה שבלב, ועבודת האדם היא להשליט את הפח על הלב, ואף-על-פי שענין רואה ולב חומד, ישליט את שכלו ומחוץ להפנע מתאוות לבו, ובכך יפנע מרדיפה אחר המותרות ויסתפק במעט. וכבר אמרו הקדמונים, שאין מדת ההסתפקות במעט רק למי שהוא עני וחסר-כל, אלא אפלו מי שיש לו בהרחבה, צריך להסתפק במעט מרצונו ולא לרדף אחר התענוגות, אבל לאחריהם יתן ללא גבול ומדה.

על הפסוק שבפרשתנו: "ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל", דרשו חז"ל במסכת חלין: "אין לי אלא 'אשר יצוד'. נצודים ועומדים מאליהם, כגון ארזים ותרגולים מנין? תלמוד לומר 'ציד' מכל מקום. אם כן מה תלמוד לומר 'אשר יצוד'? למדה תורה דרוך ארץ שלא יאכל אדם בשור אלא בהזמנה הזאת", ומפרש רש"י: "שלא יאכל בשור תמיד, שלא יעני". נמצאנו אפוא למדים מכאן את מדת ההסתפקות במעט, שאפלו כאשר יש לאדם האפשרות לקנות בשור ומעדינים, לא יתנהג כן, אלא יסתפק במעט ולא ירדף אחר המותרות. וכן כתב הרמב"ן על הציון של "קדשים תהיו", שאחר שפרטה התורה את הפאכלים האסורים לגמרי, צוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות ונקדש את עצמו במעט. ולמד מכאן ה"חפץ חיים" קל וחומר, ומה אם הבשר שאינו בגדר תענוגות של ממש, שהוא מחזק את האדם ואין שמחה אלא בבשר וזין, ובכל זאת אין לרדף אחריו וצריך להסתפק במעט, על אחת פמה וכמה שצריך להגדר מלפני את מעותיו על מותרות ודברים שאינם הכרחיים, שמכילים את תיו וממונו של האדם.

תקופת קריאת פרשת אחרי, היא בתקופת חג הפסח שבה אוכלים את המצה, סמוך ונראה לחג השבעות זמן מתן תורתנו. המצה מסמלת את ההסתפקות במעט, שאין בה אלא מעט מים וקמח, ומכאן שמה 'לחם עני' שהעני שאינו יכול לבחור מאכל אשר יתאוה ויחמד, מכרח הוא לאכל מן הבא ליד, אפלו מה שלא ערב לחכו. וזו גם ההקנה הדרושה מבני ישראל לקראת קבלת התורה בהר סיני, שהרי אמרו חז"ל שדרכה של תורה היא פת בפלח ומים במשורה, ואין התורה נתנת אלא למי שאינו מבקש גדולות, אלא נוהג בה בענוה ובצניעות. ואף בסדר הסמנים של ליל הסדר, מצא רבי מנחם מנדל מסטריזוב רמז להסתפקות במעט. "קדש" - צריך האדם לקדש את עצמו אפלו במותר לו ויסתפק במעט. וכיצד יגיע למדה זו? על ידי "ורחץ" - בזכות הבטחון והאמונה, בדרוך האמור באתר הקדוש 'בה אנא רחץ'. "כרפס" - נאכלת פחות מכוונת לרמז על הסתפקות במעט. "יחץ" - גם את המצה השלמה, שאף שהיא לחם עני והיא מזון פחות ופשוט, גם אותה יחצה לשנים ויחלק אותה, כמו שעשה הלל הגאון שהיה מחלק את המטבע שקבל בכל יום, מחצית לצרכי ביתו ומחצית לשומרי בית המדרש. ודברים נלהבים כתב ה"מאור ושמש" על המצה "שהיא נאפית מבצק שאינו מתקן ולא הספיק לתפת, והוא לחם קשה תפל וחסר טעם, כדי ללמד את ישראל שלא להמשיך אחר התענוגות ולהסתפק במעט, ורק למה שנוצרה לקיים הגוף. ונמשכת אכילת המצה שבעה ימים לנגד שבעים מי שנותניו, שנבע שמו הצרף להשליך מנגד כל חמדת העולם ומאוניו".

הפוגד רבי יעקב גלינסקי תמה ושאל: וכי אלו היינו מערבים בתוך המצה מעט שמן ודבש, היינו הופכים את המצה למעדינים ומותרות? וספר: פעם באו שנים מחשובי הקהלה אל רבם, ובקשו להעניק לו כובע חדש, מפני שכובעו כבר התישן ואבד את צורתו. סרב הרב לטל את הכובע והסביר להם. "ראו נא, אם אשתמש בכובע החדש והמהדר, הרי שלא אוכל לצאת אל השוק בבגדים הישנים שלי, ואצטרך לרכש חדשים תחתיים. בעקבות זאת אצטרך גם לרכש נעלים חדשות, וכשאבוא לביתי אצטרך לרכש כלים חדשים, שלחן מהדר וכסאות מפארים, ומה אגדר להחלפת הארונות והרצפות, ואפניס למערבלת שלא אוכל לצאת ממנה. וכדי שלא להכנס לזה, איני מחליף את כובעי ונצל אני מכל הבבלול הזה". וזו אפוא מהותה של המצה, אמן גם מצה עם שמן ודבש אינה בגדר מותרות, אבל היא מרגילה את האדם לא להיות מסתפק במעט ואחריהם מי ישורנו, ויש לנו אפוא ללמד מזה להסתפק במעט, ולהיות שמח בחלק שנתן לנו הקב"ה.

מפני מה אין לו לאדם מה שהוא רוצה?
משום שהוא אינו מסתפק במה שיש לו.
אלו היה מסתפק במה שיש לו,
הרי היה לו כל מה שהוא רוצה...

(רבי דוד מנוברדוק)

נמשל

למה הדבר דומה

העצים, ובלי לחשב הרבה זנב וקרא: "משאלת לבי היא, שכל מה שאגע בו בידי או בשאר איברי גופי, יהפך מיד לזהב טהור!" חנן האיש הגזון חינוך רחב שהפליא את חוטב העצים, אולם הוא הסכים לבקשתו ואמר: "כדבריה פן יהיה", ונגעלם מעיניו.

"כנראה זכיתי לגלוי אליהו הנביא", אמר האיש בפליאה, ומיד הושיט את ידו ונטל את אחד מגזרי העצים שלמרגלותיו. והנה זה פלא, גזיר העץ הפך בבת אחת למטיל זהב טהור, ומרני השמש השתברו בו. שמחה עצומה מלאה את לבו של חוטב העצים, והוא קרא בגיל: "איזה איש מאשר אני! מעתה לא אהיה יותר חוטב עצים נחות ושפל, אלא האיש העשיר בתבל. כל מה שאגע יהפך תחת ידי לזהב טהור, וכך אוכל להפוך את כל עפרות תבל לזהב יקר. כך חשב האיש בלבו, והחל להפוך את כל גזירי העצים שחטב למטילי זהב, עד שמרב שמחה וגיל דבקה לשונו לחפז והוא נעשה צמא למים. הושיט האיש את ידו אל פד המים, ובבת אחת התהפך פד המים שהיה עשוי חרס פשוט, לספל מהדר העשוי זהב טהור. קרב האיש את ספל המים אל שפתיו, והנה שד ושבר! המים שבפד הפכו אף הם לגושי זהב, וגרונו נותר יבש כשהיה. הושיט האיש את ידו אל הלחם שבצקלונו, בבקשו לשבר את הרעב שאחז בו, אולם לחדתו הפכה גם כפר הלחם לגוש זהב.

חשכו עיניו של האיש, והוא הפך בידיו על ראשו: "איזה פסיל הייתי שבקשתי בקשה כה מפרזת" אמר, ודמעות התגלגלו על לחייו, "הרי לא אוכל לחיות אפילו יום אחד, שכן כל מאכל שאגע בו יהפך לזהב, ואגוע חלילה ברעב. פמה טפש הייתי! לשם מה לי הארב והקסף? טוב היה לי יותר לחזור להיות איש העמל בזעת אפיו ונהנה מיגיע כפיו. עדיף לי לחזור להיות חוטב עצים פשוט שמתגוע קשות, אבל מסגל לאכל ולשתות ולהנחת בריי, מאשר להיות עשיר מפלג שאינו מסגל לחיות". עודנו מדבר, ולפתע פקח חוטב העצים את עיניו, והנה חלום. מתוך בלבול חושים הביט אנה ואנה, והנה הוא רואה את העצים שחטב מגבבים בסמוך לו, פד החרס נצב על מקומו ובתרמילו מנח כפר הלחם מוכן ומזמן לסעודה. חינוך של אשר התפשט על פני חוטב העצים, והוא חבק בשמחה את הגרזן שפכל מידיו בעת שגורדם, והודה לה' על שהכל היה רק חלום שווא.

הנמשל

במשל נפלא וקולע זה, ממשיך ה"בן איש חי" את חשיבות מדת ההסתפקות ונגות החמדה והתאווה למותרות, ובכך הוא מחזק את האדם להיות שמח בחלקו ושבע רצון ממה שהקב"ה העניק לו. כי לא טוב לו לאדם להביט במה שאינו לו ולהתאווה להם, כי סופו להתחרט על מה שבקש ולרצות לחזור למה שהיה לו קודם לכן, אלא עליו לשמח בחלקו ולהודות לה' על כל מה שנתן לו.

מדי בקר, עוד בטרם זרחה השמש והפיצה את חמה על פני תבל, כבר יצא חוטב העצים אל העיר שמחונן לעיר, שם היה פורת עצים במשך שעות ארוכות, מניף את גרזנו שוב ושוב, חובט בענפים ללא רחם, ומכלה את פחותיו כדי לפרנס את בני ביתו. בשעות הצהרם, היה מנחם למרגלותיו שבירי עצים רבים, וכאשר ראה פי חטב פמות מכבדת של ענפים, ויותר מהם לא יהיה בכוח לשאת, הפסיק את חטיבת העצים, והחל לקושש את הענפים לכדי חבילה אחת. כל גופו היה מתפסה בזעה מהחם המתיש והמאמץ הגדול, והוא היה משוע לפוש קמעה, אף היטב ידע שאין השעה כשרה למנוחה, ובשארית פחותיו היה מעמיס על שכמו את חבילת העצים ונכנס אל העיר, כשפניו מועדות אל השוק. בפנותו הקבועה עמד חוטב העצים והציע את מרבלתו לעוברים ושבים, ואם התמזל מזלו היה מצליח למכר את החבילה על נקלה ובמחיר נאה. היו ימים, בהם לא היה צורך לאנשים בעצים, והוא המתין עד בש עד שמישהו חמל עליו ורכש ממנו את העצים במחיר מוזל, והוא פנה לביתו עם מעט הכסף שבידו, כדי לרכש מעט מזון לו ולבני ביתו. כך עברו הימים על חוטב העצים, והוא עשה את מלאכתו בעצלתיים ובחסר שמחה, מתוך השלמה עם מצבו.

היה זה באחד הימים החמים של חודש תמוז, כאשר השמש יצאה על הארץ ושלחה את קרניה הלוהטות על הבריאה כלה. רב הבריזת העדיפו להסתתר תחת קורת ביתם, אולם לחוטב העצים לא נותרה הבררה אלא להמשיך במלאכתו על אף החם הפכד. בעצלתים הרים החוטב את הגרזן שבידו, נחלי זעה נגרו ממנו והוא חש בקל רגע כי עוד מעט קט והוא נופל בעלפון כבד. זמן רב יותר מכל יום נדרש לחוטב העצים כדי לאסוף את הפמות הרצויה, וכאשר התגבבה למרגלותיו ערמה מכבדת של ענפים, חש החוטב כי פחותיו אזלו ממנו. "עלי לנוח מעט", אמר לעצמו, "כדי שאוכל לאגור מעט פחות ולשאת את חבילת העצים אל העיר". התישב האיש בצלו של אחד העצים העבתים שביער, השקיף על פני ערמת הענפים שפרת, ולבו נחמץ בקרבו. "עד מתי אעמל ואכלה את פחי לריק"? שאל את עצמו בכאב, "עובד אני יום ללא הרף, מתגוע עד פלות הנשמה בחטיבת עצים, ומשתפר אל צרור נקוב. כל מאכלי הם לחם צר ומים לחץ, ומעולם לא טעמתי טעם של בשר. בכיסי נמצאים רק פרוטות נחשת, ומימי לא היה לי מטבע של כסף ושל זהב". כך קונן האיש בצער על מצבו, ומרב בכיה וצער נפלה עליו תרדמה עזה. ובשנתו חלם חזיון תעתיעים, והנה מולו איש זקן בעל הדרת פנים, ופניו מאירות כשמש. בידו אחז האיש שרביט זהב, ובעיניו המאירות הביט בו ואמר: "שמע ה' את קול אנחתך וראה את דמעותיך. נשלחתי מן השמים כדי לבשר לך, כי ביכלתך לבקש משאלה אחת שתרכה, והיא תתקיים מיד. הבע נא את בקשתך עתה ואמלא אותה על-אתר". שמח חוטב

מרגל

הלכות והליכות

הוא מותרות בתענוגים, ודברי חז"ל פת של שחרית וקתון של מים מציל מפל מחלה וכן מזיקים, הפונה הסתפקות, שלא יבקש אדם מעדנים ותענוגות בני אדם. (יערות דבש)

• לא יאהב האדם לקנות ממון הרבה, רק צריך להיות במדת ההסתפקות ולהסתפק במעט, כי אם חס ושלום יהיה אוהב פסף, אז לא יהיה יכול כלל לעבד את ה' באמת. (מאור ושמש)

• לא די לאדם שהוא מרגיל את עצמו לחיות מתוך הסתפקות במעט, אלא מוטלת עליו החובה לחנך גם את בניו ובני ביתו למדה טובה זו, ובנעם הליכותיו ישרים בלבם בראותם איך ההורים שלהם שרויים תמיד בשמחת החיים, מאה למדו איך שטוב לו לאדם להיות מאשר ושמח במה שיש לו. (תפארת למושה)

• ילד קטן החפץ בממתק, אין למנוע ממנו בטענה של הסתפקות במעט, מפני שנפשו של הילד עדין לא בשלה להבין משגים מפשטים פאלו, והדרך הנכונה לחנך למדת ההסתפקות במעט היא, לדבר על כך בזמן שהדברים לא נוגעים למעשה, שאז לבו של הילד פתוח וקשוב לקבל ערכים אלו. (ומצדיקי הרבים)

• סמון הפשרות של הבהמה היא היותה מעלת גרה, שהיא מסתפקת במאכל שיש לה ולוקטת אותו שוב, לעמית החיות הטורפות שאינם מסתפקים במה שיש להם. ולכן אסרה תורה לאכל חיות טורפות, כדי שגון ישראל לא יקבל תכונה זו מתוך האכילה. (הגר"א מוילנא ב'אבן שלמה')

• המסתפק במעט משפיע שפע על העולם, כמו שנאמר על רבי חנינא שהיה די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת, וכל העולם נאון בשבילו. וזה פרוש הפסוק "ודרשי ה' לא יחסרו כל טוב", שאלו המסתפקים במעט, מציבים את העולם ב"כל טוב" שנאונים בזכותם. (ישמח משה)

• סגלה שלא יחסר מזונו של האדם ופרנסתו תהיה מצויה לו בכבוד, להאחר לברך ברפת המזון בכונה רבה ובכבוד ראש, כי קבלה היא שכל האהיר בברפת המזון מזונותיו מצויים לו בכבוד כל ימיו. (ספר החנוך)

• מעלת ההסתפקות במעט היא מעלה חשובה מאד, וכל המסתפק במה שיש לו ונהנה מיגיעו, קונה לו חיי העולם הזה והעולם הבא, שנאמר "יגיע פפיה פי תאכל אשרי וטוב לך", אשרי בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. (מעלות המדות)

• המסתפק במעט מבריא את גופו ומחיה את נפשו, דעתו מתישבת עליו וממונו מתקיים בידו. (שם)

• מי שמסתפק במעט ולומד תורה מתוך הדחק, סופו שהוא בא לידי הרחבה, כמו שאמרו חז"ל "כל המקיים את התורה מעני סופו לקימה מעשר", וכן נאמר עליו "ברפת ה' היא תעשיר". (מסכת אבות)

• וכך פשוו צדיקים את דברי הגמרא בברכות, שכל הרואה שמן זית בתלום יצפה למאור תורה, שנאמר "שמן זית זך פתית לפאור", מפני שהזית היא סמל ההסתפקות במעט, כמו שאמרה חזונה לנח "היו מזונותי מרורים פזית", ומי שרואה זית בתלום, דהינו שהוא משתוקק לחיות חיים של הסתפקות במעט, אז יצפה למאור התורה. (אמרי צדיקים)

• גם מי שחננו ה' בעשר, ראוי לחוס על מזונו, שהתורה חסה על מזונו של ישראל, וצדיקים חביב עליהם מזונם יותר מגופם שאין פושטים ידיהם בגזל. ושפא יבואו עליו מי רעה חלילה, שגלגל הוא שחוזר בעולם, יהיה מכרח לעשות עול וכל מום רע כדי לבקש לפודו. (פלא יועץ)

• יבטח בה' במשאו ובמתנו ובכל דבר, ויזכר כי הוא הנותן לו כח לעשות חיל, כי פמה חריפים יש ביניהם עניים מרודים וכמה טפשים יש ביניהם עשירים. (החיד"א)

• מדת ההסתפקות במעט טובה היא בעניני העולם הזה, בענינים גשמיים והקרויים, ולא בעניני העולם הבא, שבה אין לאדם להסתפק במה שיש לו, אלא לחצות לקנות עוד ועוד קנייני נצח בתורה ועבודה. וכן אמר חכם אחד לחברו: "אם דאגתך על עולם הזה, ימעט ה' תברך דאגתך. ואם דאגתך על עולם הבא, יוסיף ה' תברך דאגה על דאגתך". (אורחות צדיקים)

• העקר בתשובה להרחיק המותרות, כי כל גרם עונות

מההלל

מספורי חז"ל

עלה על גג בית המדרש והקשיב לדברי רבותיו דרך הארבה, ולא שם לבו כי שלג נערם עליו במשך הלילה עד שהתעלף מרב קור. בבקר, התפלאו החכמים לראות כי בית המדרש חשוך, וראו דמות אדם בארבה. עלו למעלה ומצאו את הלל כשהוא מכסה בשלש אמות של שלג, ומיד הורידו אותו משם והושיבו אותו כנגד המדרגה כדי להצילו, ואמרו עליו: "ראוי הוא הלל שיחללו עליו את השבת". והיה רבי ישראל סלנטר דורש ואומר, הרי בישיבה של שמעיה ואבטליון למדו מן הסתם תלמידים רבים, ואם השמש היה נוטל מכל אחד חצי מטבע כמו שהלל היה נותן, ודאי לא היה זה מטבע בעל ערך גדול, ומכאן נלמד כמה היה הלל מסתפק בפעט, שעם חצי מטבע פחות ערך זה, היה מפרנס את בני ביתו ומוציא את כל הוצאותיו, ואיזו צדקות היתה לו ולבני ביתו שקבלו את יסוריהם באהבה והסתפקו בפעט שבפעט שהיה להם. (מסכת יומא)

גדולה היתה צדקותו של רבי חנינא בן דוסא, עד שכל בני דורו התפרנסו ונאנו מן השמים רק בזכותו, אולם לעצמו די היה לו לרבי חנינא בקב חרובין מערב שבת לערב שבת, וכך היתה בת קול יוצאת מן השמים מדי יום ומכרזת כך. מסתפק בפעט שבפעט היה רבי חנינא ומעולם לא רצה ליהנות מאחרים. יום אחד, אמרה לו אשתו: "עד מתי נצטער כה הרבה במחסור ועניות?" אמר לה רבי חנינא: "מה נתן לנו לעשות כדי לשנות את המצב?" אמרה לו: "התפלל נא ובקש רחמים מן השמים שייתנו לנו מעט מהטובה הצפונה לצדיקים לעתיד לבוא". החל רבי חנינא להתפלל, ולפתע נראתה מן השמים כמין פסת יד שהושיטה לו רגל של שלחן מזהב, מחלקם שבגן עדן. באותו לילה חלם רבי חנינא וראה בחלומו, כי כל הצדיקים יושבים על שלחן זהב שעומד על שלש רגלים, ורק השלחן שלו עומד על שתי רגלים. התעורר רבי חנינא משנתו וספר לאשתו את דבר החלום הנורא שחזה, ושאל אותה: "האם תרצי שכל הצדיקים יאכלו על שלחן של שלש רגלים, ואנו נאכל על שלחן שחסרה ממנו רגל אחת?" נבהלה האשה ואמרה מיד: "אם כן, מותרת אני על המתנה ומבקשת אני מן ה' להתפלל שיקחו מאתנו את המתנה". נעמד רבי חנינא שוב בתפלה, והרגל נטלה ממנו אל השמים. ואמרו חז"ל, שהנס האחרון גדול מהנס הראשון, מפני שפון השמים נותנים אכל לא נוטלים בחזרה, ומפני צדקותו של רבי חנינא נטלו ממנו לפי בקשתו. (מסכת תענית)

אבא חלקיה, בן בנו של חוני המעגל היה, וחי בצניעות וענוה, נהנה מיגיע כפיו ומסתפק בפעט. בשנת בצורת אחת, שלחו חכמי ישראל פמה שליחים כדי לבקש ממנו להתפלל על הגשם, ובאותה שעה היה עסוק במלאכתו בשדה. יצאו אליו ושאלו בשלומו, אולם הוא לא השיב לברכתם, והם המתינו עד שייסים את עבודתו. כשסיים, אסף אבא חלקיה חבילת עצים, הפשיל את

רבי יהודה ברבי אלעאי, היה עני גדול והסתפק כל ימיו בפעט. רגיל היה לומר עצה טובה, שמי שרוצה שחיו יהיו כמנוחה ושלום, יאכל בצל וישב בצל, ולא יאכל אגוזים ותרגולים ויהא לבו רדוף מדאגת הממון. כה עני היה רבי יהודה, עד שהיה לו רק מעיל אחד בביתו, אותו תפרה אשתו מצמר שאספה ולקטה, ובו היה הוא ואשתו משתמשים כאשר היו צריכים לצאת מבייתם. כאשר היה רבי יהודה הולך לבית המדרש היה נוטל את הפעיל ומברך עליו 'ברוך שעטני מעיל', וכאשר היתה אשתו צריכה לצאת אל השוק, נטלה היא את הפעיל, וחוזר חלילה. פעם אחת לא בא רבי יהודה לבית המדרש בו נקבעה תענית, ולמחרת כששאלו אותו מדוע לא בא, ספר להם שבאותו יום הצרכה אשתו לצאת מן הבית עם הפעיל, ולכן לא יצא כל היום מבייתו בהעדר הפגד העליון לגופו. שמע רבן שמעון בן גמליאל את הדבר, ונבהל אל מול העניות הגדולה של רבי יהודה, ולכן מהר לשלח אליו מעיל חדש במתנה. סרב רבי יהודה לקבל את הפעיל, מפני שלא רצה ליהנות מן המותרות, ודרשו על רבי יהודה ובני דורו את הפסוק: "ראתה היא תתהלל", שהיו ששה מתפסים בטלית אחד מרב עיניתם, ולמרות זאת היו עוסקים בתורה בהתמדה ובחשק.

(מסכתות נדרים וסנהדרין)

התנא רבי אליעזר בן חרסם ששמש ככהן גדול בבית המקדש השני במשך אחת עשרה שנה, היה עשיר מפלג, כי קבל בירשה מאביו אלף עירות ביבשה ועוד אלף ספינות בים, אך הוא הסתפק בפעט ולא רצה ליהנות מפל העשר הרב שלו. מימיו לא הלך אל שדותיו כדי לפקח על פועליו, ומחמת כן לא הכירוהו עבדיו והוא היה עסוק כל ימיו בלמוד התורה. נטל שק של קמח והעמיסו על כתפו, והיה נודד מעיר לעיר ומפדינה למדינה כדי ללמד תורה, ואכל רק לחם יבש להשביע את רעבונו ומעט מים כדי להרוות את צמאונו. פעם אחת מצאוהו עבדיו שעבדו בשדה שלו, אך מפני שלא הכירוהו ולא העלו על דעתם שלפניהם עומד אדונם הגדול בכבודו ובעצמו, נטלוהו בכח ודרשו ממנו לעבד עמם. התחנן בפניהם רבי אליעזר שישחררוהו כדי שיוכל ללכת ללמד תורה, ולא רצה לספר להם מי הוא, כדי שלא להרויח מהעשר שלו, ולבסוף הצליח לצאת מהם לאחר שנתן להם מזון הרבה כדי שיגורו לו. (מסכת יומא)

הלל הגון נולד בבבל למשפחה מיחסת מארע דוד הפלג ומשפט בנימין מצד האב, ובהיותו בגיל ארבעים שנה עלה לארץ ישראל. עני גדול היה הלל, והיה משתפר מטבע אחד בכל יום, אולם הוא היה מסתפק בפעט ואף את אותו מטבע שקבל, היה מחלק לשנים, חצי ממנו היה מביא לצרכי ביתו, ואת החצי השני היה נותן לשומר בית המדרש כדי שירשה לו להכנס וללמד תורה מפי שמעיה ואבטליון. פעם אחת לא הצליח להשתפר מאומה והשמש לא נתן לו רשות להכנס, והלל שהשתוקק ללמד תורה,

מתפל

אמרות ופתגמים

- ראוי לכל משפיל, להסתפק במה שהוא הכרחי לו, ולא יבקש מותרות ותהיה נפשו חשובה על קנינו. (מגיד משנה)
- יזהר האדם מן המותרות ויספיק את עצמו במעט, כמו שאמר יעקב אבינו עליו השלום "ונתת לי לחם לאכל ובגד ללבוש". (מוסרי השל"ה)
- ידוע רעת המותרות כי רבה, אם במאכל ומשתה מנפש ועד בשר יכלה, ומה גם מוציא יותר מכדי כחו וברכת ה' אשר נתן לו שגורם רעה לעצמו. ואם אם חננו ה' עשר, ראוי לחוס על קמונו שנגלגל הוא שחוזר בעולם. אבל המתלמד במדת ההסתפקות ומסתפק במעט כל ימיו טובים. (פלא יועץ)
- מדת ההסתפקות היא אבן יקרה, פרוש שישתפק בזמן כל מה שיוכל במעט וימעט הנאתו כל מה שיוכל, כי אין בא אל הקדשה רק מי שאוכל כדי חיונו. (רבי יעקב האגוז)
- ישתדלו למעט הלוקסוס המאבד כוחותיהם של ישראל ומביא לטרדת ויגיעת בשר שאין לו גבול, והוא להג הרבה. (מתקנות החתומות בידי רבי אליהו חיים מיזל מלודז' ורבי חיים מבריסק)
- הגדר והשמירה מפני העצבות, להסתפק במעט. (בעל התניא)
- מי שאינו לא כלום, מסתפק בלא כלום... (רבי שלמה מקרלין)
- שרש ותכלית גדולה לעבודת השם היא מדת ההסתפקות, שלא לרדף אחר המותרות. וכל זמן שאדם רדף אחר המותרות, קשה לו לבוא לידי התכלית האמתית. (מאור ושמש)
- מה הם דקדוקי עניו? מי שאינו שמח בחלקו ומתאנה למותרות. (רבי יוסף מאיזביצא)
- כל המדות הרעות שבאות, שרש הרע של כלם היא אי ההסתפקות, שחומד את הכל ואין עינו שבעה בשום דבר, וממילא נופל לעצבות ומרה שחורה ועינו רעה בשל אחרים, וגורם למריבות פחוץ ובביתו. (דורות ישרים)
- מדת ההסתפקות במעט, מחנכת להקפדה על רכוש האלות, מונעת את האדם מלהגיע לידי מדת נוטל, ומביאה אותו למדת הנתינה. (רבי מרדכי צוקרמן)

- כך היא דרבה של-תורה: פת במלח האכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא. (מסכת אבות)
- לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו, וילבש ויתבסס במה שיש לו, ויכבד את אשתו ובניו יותר ממה שיש לו, שהם תלויים בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם. (מסכת חולין)
- עד שאדם מתפלל על דברי תורה שיפגסו לתוך מעיו, יתפלל על אכילה ושתיה שלא יפגסו לתוך מעיו. (תנא דבי אליהו)
- מהו דכתיב "מארת ה' בבית רשע ונה צדיקים יברך"? מארת ה' בבית רשע זה פקח ברמליהו, שהיה אוכל ארבעים סאה גזולות בקנחת סעודה, ונה צדיקים יברך זה חזקיה המלך שהיה אוכל ליטרא ירק בסעודה. (מסכת סנהדרין)
- אמר רב חסדא, מי שיוכל לאכל לחם של שעורים ואוכל של חטים עובר משום בל תשחית. ואמר רב פפא, מי שיוכל לשפות שרר ושונה יין, עובר משום בל תשחית. והוסיפו על כך במקרא שזה רק באשר אין חשש של השחתת הגוף. (מסכת שבת)
- לא יהא אדם בעל נפש רחבה נבהל להון ולא עצב ובטל ממלאכה, אלא בעל עין טובה ממעט בעסק ועוסק בתורה, ואותו המעט שהוא חלקו ישמח בו. (הרמב"ם)
- מדה טובה היא ההסתפקות, שהיא מחיה את בעליה. שכל מי שמרגיל עצמו באכילה ושתיה די הספק, הרי הוא מביא את גופו ומחיה את נפשו, ודעתו מתישבת עליו וממונו מתקיים בידו. (רבנו יחיאל הרופא)
- באשר לא יתחברו בכלי אחד המים והאש, כן לא יתחברו בלב המאמין אהבת עולם הזה ואהבת עולם הבא. (חובת הלבבות)
- "ונתת לי לחם לאכל ובגד ללבוש", זאת שאלת הצדיקים מאת השם. לא ישאלו המותרות, רק ההכרחי בלבד שאי-אפשר לו לאדם שיהיה בלעדיו. (רבנו בחיי)

ואינו רוצה לבזבז את מעותיו, אלא מעדיף לחיות בצמצום והסתפקות במעט, וכך התנהג גם בסעדתו. (ס)

האמורא ריש לקיש, היה גדול במדת ההסתפקות והבטחון, והיה נוהג להשתמש בכל יום בכל הפסף שהיה מרויח באותו יום, ובטיח בקב"ה שימציא לו למחרת די צרכו. מפני שהסתפק במעט, לא היו לו אפלו פר נכסת לישן ולהתפסות, ולבתו ששאלה אותו על-כך אמר, מסתפק אני בכרסי שמשמשים לי כבר נכסת, ומה לי יותר מאה? כשהגיע זמנו של ריש לקיש להפטר מן העולם, הותיר אחריו ליורשיו רק קב אחד של צמח הפרכס, ולפני שנפטר אמר על עצמו את הפסוק שבתהלים: "יחד כסיל ובער יאבדו ועזבו לאחרים חילם", וכנתנו היתה שאלו האוספים רכוש בעולם הזה, הרי הם בגדר כסיל ובער, מפני שסופם להוריש את כל רכושם לאחרים. (מסכת גיטין)

גלימתו שעל כתפו והניח את העצים על בשר כתפו. כשהגיע לנחל מים, חלץ את נעליו ועבר ברגליו את המים, וכשעבר בין קוצים הרים את שולי גלימתו לבל תקרע. כשפא לביתו לסעד את סעדו, נתן לבניו הגדולים פרוסה קטנה ולקטנים נתן פרוסות גדולות, והוא עצמו אכל את שאריות הלחם שהותירו הילדים. לאחר מכן נעמד להתפלל על הגשם, ורק לאחר מכן נפנה אל החכמים והללו תמחו על מעשיו. הסביר להם אבא חלקיה ואמר, שמפני ששכיר יום הוא, אסור לו לבטל את זמנו ולשוחח עם זרים, כדי שלא יגול את ממונו בעליו. והמשיך להסביר, כי הגלימה אינה שלו מפני שהוא מסתפק במעט, אלא קבל אותה בהשאלה, ולכן לא הניח עליה את העצים כי על-זה לא קבל רשות, שכן קבל אותה רק ללבישה, ומאותה סבה גם חלץ את נעליו כשהגיע אל הנהר והרים את שולי גלימתו בעת שעבר בין הקוצים, מפני שחש הוא עליהם שלא יתמלקלו

מספר

ספורי צדיקים

כי רבי ישראל מתעטף בטלית ישנה ובלויה, והוא התחנן לפני מכיריו של רבי ישראל שיזאיל לכל הפחות לקבל ממנו טלית של מצוה חדשה ומבחרת, אך גם לזאת לא הסכים רבי ישראל. בפטירתו לא קרא על עצמו את הפסוק "ועזבו לאחרים חילם", כמו שמספר על ריש לקיש במסכת גטין, שכן לא הותר לבניו אפילו קבא דמורי'קא, ואפילו ספר אחד לא הותר אחרי, שכן היה משתמש בספרים שאילים, וכל עזבונו היה רק התפלין והטלית הישנה שלו. (תורת היראה)

בתקופת כהנתו של רבי משה שיק בעיר חוסט, הגיע פעם הקצב אל ראשי הקהלה וספר להם, כי הרב קונה בשר בצמצום, והללו החליטו להוסיף לו על משפרתו כדי שתהיה לו הרחבה בביתו. כשהגיע השמש עם משפרתו של הרב, ספר רבי משה את המעות וגלה כי יש בהם תוספת על הסכום הרגיל, ועורר את תשומת לבו של השמש כי נפלה טעות בסכום שקבל. אמר לו השמש כי אין כאן טעות, אלא שראשי הקהלה החליטו להגדיל את משפרתו, אולם הרב סרב לקבל את התוספת ואמר: "אינני מוכן שייסיפו לי על משפרתי, שכן לפני כשנה בקשתי שיגדילו את שכרו של המלמד בעיר שהוא בעל משפחה ברוכת ילדים, וענו לי שאין די כמון בקפת הקהלה, ואם-כן גם אני לא יכול לקבל", והחזיר לשמש את התוספת. ראו ראשי הקהלה את הדבר, ומפני שחפצו שהרב יאות לקבל את התוספת, הסכימו להוסיף גם לאותו מלמד, ואז נאות רבי משה לטל את התוספת. פעם היתה שנת רעבון ומחירי המזון האמירו מאד. החליטו שוב ראש הקהלה להוסיף למשפרתו של הרב חמשה רבלים לשבוע, אולם הוא סרב לקבל את התוספת ואמר: "העולם שרוי בצער והכל ביקר, ואני אחיה ברחבות? לא אוכל לעשות כזאת". ורק פעבר זמן, כששהו אצלו נכדיו והוצאותיו התרבו, הסכים לקבל תוספת למשפרתו. (בן מורת יוסף)

רבי מרדכי אושמינר מסלונים, היה מסתפק לעצמו במעט דמעות ולא טעם טעם בשר רק בשבתות ובימים טובים. את החלק הארי ממשפרתו היה מחלק לעניים, וכך עשה גם עם כל התמיכות שהיו שוחרי פניו הרבים מעניקים לו, ולא היה מותר לעצמו מאומה. את כל זמנו הקדיש לעזרה לאחרים, ומשום כך היה נמנע מלהשתתף באספות רבנים, שכן זמנו היה יקר להיטיב לאלת. לאחד מגדולי הרבנים ששאלו אמר: "החלק שאזני אותי מן השמים הוא להושיע במקט את היחיד הפונה לעזרתי, משענת הקנה הרצוץ. והרי כשמצרים יחיד ליחיד, הרי הם כצבור אחד, ונמצא שכל פעולותי הם גם לטובת הכלל, ואין בכלל אלא מה שבפרט". (אבל עם)

מדת פזרנותו של רבי צבי הירש הפהן מרימינוב לצדקה, היתה מפלאה ועצומה, ותחת ידו עברו סכומי עתק אותם היה מניח

רבנו יעקב בעל הטורים היה עני כל ימיו, ובהלכות שבת הוא כותב: "וכמה פעמים נשאתי ונתתי לפני אדוני אבי ז"ל (הרא"ש), כמזני היום שיש לי מעט משלי ואינו מספיק לי וצריך אני לאחרים, אם אני בכלל עשה שבתך חל אם לאו, ולא השיבני דבר ברור". ואמר על כך ה'שר שלום' מבלז: והרי הדברים תמוהים, הרי על כל השאלות החמורות ידע הרא"ש להשיב, ורק על שאלה כזו לא אמר דבר ברור? אלא שהרא"ש ידע, שאם ישיב לו שיעשה שבתו חל ואל יצטרך לבריות, יבנס פסק זה לטור ולשלחן ערוה, ולא רצה לפסק דבר זה על מקרה שאין ליהודי די צרכו לשבת, מפני שכל ישראל ראויים שיהיו להם צרכי שבת בהרחבה פראוי לבני מלכים. (ספר החסידות)

רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב היה עני מרוד, והסתפק כל ימיו במעט שבמעט. גרות השבת היו תחובים במנורה של טיט, ובמקום מפה לבנה היה בד פשוט. לקדוש ולהבדלה השתמש בכוס של זכוכית גסה, ולנטילת ידים היה בביתו כלי חרס ולא תאר והדר. פעם התארר אצלו צדיק אחד מבני דורו, שדרכו היה לעבד את ה' מתוך הרחבת הדעת ושלחן השבת שלו היה ערוה בפאר והדר. השתומם האורח למראה הדלות בביתו של רבי מיכל, ושאלו: "מדוע רבה כל כך העניות בביתך?" השיב רבי מיכל ואמר בתמימות: "איזו עניות ראה מר? וכי חסר לי משהו? יש לי ברוה השם כדי אכילה לשבע לי ולבני ביתי, ואפילו יש בדי לקים מצות הכנסת אורחים". אמר לו האורח: "אמנם כן, אולם מדוע אין ברשותך מנורת כסף לכבוד השבת להדלקת הנרות, גביע של זהב לקדוש ולהבדלה, וכלי נאה לנטילת ידים, וכן שאר כלי הבית". "מהיכן הגיע מר לעשירות מפלגת כזו?" תמה רבי מיכל באזני האורח, והלה ספר כי נוהג הוא לנסע מפעם לפעם מביתו לבתי אנשי שלומו, נושא בפניהם דברי תורה וחסידות, והללו תומכים בו ביד רחבה. "והיכן הם כלי הכסף והזהב של מר?" תהה רבי מיכל, "מדוע אינכם משתמשים בהם בשעה זו לכבוד שבת?" והלה השיב: "הרי מטלטל אני עתה בדרך, ואיני שרוי בבית", ומיד קרא רבי מיכל בהתלהבות: "יוצא אפוא שבשעה שכלי הכסף והזהב של מר שוכנים אחר כבוד בביתו, הוא עצמו שרוי בגלות. ואלו אצלי הדברים הפוכים, אני מצוי בביתי, ואלו כלי הכסף והזהב מצויים בגלות..." (הבית היהודי)

גדול היה רבי ישראל סלנטר מייסד תנועת המוסר, במדת ההסתפקות שלו ומעולם לא קבל מתנה משום אדם. בחורף האחרון מימי חייו, כששהה בעיר קניגסברג, הזדמן לשם עשיר מפלג מגרמניה שהיה מן היראים וחודים לדבר ה', והוא בקר את רבי ישראל בביתו ונדהם לראות את הדחק הגדול שלו. בקש העשיר להנות את רבי ישראל בקביעות, אולם הוא סרב בנחרצות ולא אבה לקבל ממנו אף פרוטה. בשעת התפלה ראה העשיר,

בקפתו שהיתה מחלקת למטרות שונות, כמו, כספי מעשר, צדקה לעניים, הכנסת פלה ועוד, אולם לצרכי ביתו שלו היה מצמצם את הוצאותיו ודורש מבני ביתו להסתפק במעט. פעם רכשה הרבנית ספל נחשת לצורך נטילת ידים, ורבי צבי הירש קבל את הדבר במרת רוח גלויה, מפני שראה בכך הוצאה מיותרת שלא במקומה. לצרכי ביתו השתמש אך ורק בכספי פדיון הבן שהיה מקבל בתור פהו, כי ראה בכך כסף טהור אשר התורה הקדושה זפתה אותו בו, אך כל שאר הכספים שהגיעו לידי יעדו לצרכי צדקה בלבד. לא בכדי התבטא רבי מאיר מפרימישלו, כי עם הסתלקותו של רבי צבי הירש מרימינוב נגעלו שערי הצדקה בדורו. (כהן גדול משרת)

רבי חיים פלאג'י, היה מרחיק את עצמו מן המותרות והיה מזוהר את העם ובעקור את העשירים שיתרחקו מן המותרות ויסתפקו במעט, כדי שלא יבואו לידי גסות הרוח וגבה הלב. (תולדות החב"ף)

רבי משה פלפון הפהו, רבה הראשי של גרובה, היה מסתפק במעט כל ימיו, ואפלו במאכליו היה מקדש את עצמו במותר לו, מלבד מה שהיה לו צורך הכרחי. מאכלי בשר כמעט ולא באו לפיו בימות החל, ובעת מלחמת העולם השנייה פאשר כל גופו היה עליו דני מאימות המלחמה ונפלה עליו חלשה גדולה, צנה עליו הרופא לאכל בשר אף בימות החל. בשלו לו בני הבית תרנגולת, אך הוא בצדקותו סרב לאכלה, ואף לא היה מסגל לטעם מפנה, באמרו: "איך יערב לי בשר בימות החל, בעוד שלעניים אין זה בנמצא אפלו בשבת"!? (עמוד ההוראה)

רבי אליעזר יהודה פינקל ראש ישיבת מיר, הסתפק כל ימיו במעט ודי היה לו לעצמו בקב חרובין. בביתו היה פלים מעטים די הצורך בלבד, ארון ספרים, שלחן ומטה, כסא ומנורה, כמעט כמו שנאמר על אלישע הנביא, ללא שום גנוני פאר וקשוטים למיניהם, וכך גם בבתיהם של צאצאיו. כמה מהשמחות שערו לילדיו נערכו בצניעות גדולה, ולאחת מבנותיו ערה את החתנה ביום ששי בצהריים, כשהסעדה נערכת בלילה בחוג בני המשפחה ושאר הקרואים מתפדים ב"ן ועוגות. העיד עליו מנהל הבנק שעבד אתו בכספי הישיבה במשך שנים: "עמדתי פעם עמו והרהרתי בקול, אם להזמין מונית לנסיעה כלשהי על חשבון הבנק, והוא אמר לי, במקרים כגון אלו השקול צריך להיות, אלו היה זה כספי, האם גם אז הייתי משתמש במונית במקום באוטובוס?". נוהג היה במשך שנים להתפלל את תפלת שחרית פותיקין בפתל הפערבי, והיה הולך רגלי מפאה שערים אל הכתל מבלי להענות לשום הצעה של הסעה, כדי שלא להזדקק לחסדי הבריות, ורק כשפחותיו לא עמדו לו נענה להצעת אחד ממקורביו והצטרף אליו ברכבו אל הכתל. (אורות ממיר)

רבי שרגא פיבל מנדלוביץ, מקים עלה של תורה בארצות הברית, חי כל ימיו מתוך הסתפקות במעט ומעולם לא

הסכים לקבל משכרת של רוחה. בתקופה הראשונה לאחר יסוד המתיבתא לתורה ודעת, כשעדין לא הספיק לבסס את מעמדה ואת מקורות הקיום שלה, ידעו בני משפחתו צמצום ודחק של ממש. באחת משיחותיו עם חברי ועד ההנהלה, הפתיע אותם רבי שרגא פיבל באמירה: "אני עשיר יותר מכם", וכשתמהו על דבריו הסביר: "לי ולבני ביתי יש את הכח שהיו בביתנו רק לחם ונה, ואפלו בלי חמאה, אבל אתם לא מסגלים לכך..." באספה אחרת עם ועד ההנהלה דרש להפחית 15 דולרים ממשכרתו השבועית, שלא עמדה אלא על 70 או 75 דולרים, מפני שהגיע למסקנה שאין באפשרות המוסד לשלם משכרת כה גבוהה, והוא אינו מוכן בשום פנים ליהנות מהעדפה פלשה. (שולחן דרחמנא)

רבי דוד מנובהרדוק, בעל "גליא מסכת", היה מקים את התורה מעני, ומשכרתו מהרבנות היתה פעוטה ופרנסתו מצמצמת. תדיר היה צם ומסגף את גופו, ורגיל היה לומר: "צדקה עשה הקב"ה עמי, שנתן בי דעה לקבל עלי תענית של ימי שני וחמישי בכל שבוע. לולא זאת, הייתי גונע ברעב מחמת פרנסתי הזעומה". אחד מבני העיר בא אליו פעם עם שאלה בעניי מסחר, אך רבי דוד אמר לו שאין לו שום ידע במסחר. אמר לו האיש: "אם במסחר אינך עונה וגם בענינים אחרים אינך יודע, אם כן למה נוטל אתה שכר מהקהלה"? אמר לו רבי דוד: "מעט הכסף שאני מקבל, הוא בשביל מעט ידיעותי. אם היו משלמים לי על החלק שאני לא יודע, לא יספיקו אוצרות תבל כדי לשלם לי". גם משכרתו הדלה לא היתה מגיעה אליו בקביעות, שכן השמש היה מועל לעתים בתפקיד והיה נוטל את הכסף לעצמו. רבי דוד ברב צדקותו שתק ולא ספר את הדבר לאיש, עד שהדבר התגלה באקראי, פאשר מפר ותיק אחד הגיע אליו פעם ושאלו: "כמה אתה מקבל בעת פהנתך"? ורבי דוד השיב: "שלושה רבלים השבוע". האיש הכיר את הרב כאחד שמדקדק בלשונו, ודיק מדבריו שאמר 'השבוע', שרק פאשר משלמים יש לו שלשה זהובים, אבל כשאין משלמים אין הוא מקבל מאומה. אשתו הרבנית היתה בתו של אחד מגדולי הדור בימים ההם, רבי אליעזר רבה של ברסטוביץ, והיתה פקחית ולמדנית. דעתה לא היתה נוחה מכך שבעלה מסתפק במעט ופעם אמרה לו: "ידיעותי הגדולות ברמב"ם, לא יספיקו לך לחם משנה, ומשום פה עליך לדרש מראשי הקהלה כסף משנה"..." (גדולי הדורות)

רבי מנחם מנדל מוישיוא, בקר בשנת תרצ"ד בעירה קטנה, וכשבקש להמשיך לתחנתו הבאה, שגר את תלמידו ר' ישראל פהנא לברר את אפשרויות הנסיעה ועלותם. לאחר ברור קצר חזר התלמיד עם שתי הצעות, או לנסע בכרכרה פשוטה שמוחירה זול, או בכרכרה נוחה רתומה לשני סוסים אך עלותה בארבעים לירות יותר. התלמיד צידד בעד האפשרות השנייה, מפני כבודו של הרבי והיכלת לנוח בה בטלטול הדרך, אולם הרבי אמר: "הרי בארבעים לירות אפשר להעניק לבחור בישיבה אכל ומשקה במשך שבועים ימים, ומדוע אם כן נבזבז אותם למען כרכרה וסוסים"? ואכן ותר על כבודו ועל הנוחות

ונסע בעגלה פשוטה. מסתפק במעט היה הרבי, וברב שנותיו התגורר בדירה שכורה כדי שלא להעמיס על קפת הישיבה הוצאה גדולה של רכישת הדירות. בשנותיו האחרונות לא נטל כלל את שכרו מקפת הקהלה, ונהל את חייו בצניעות רבה. גם בימות החורף הקפואים, נמנע מלהסיק את התנור הגדול בחדר של בית הדין שם היה לומד בקביעות, אלא ישב ללמוד בחדרו בסמוך למטותו, כדי לחסוך בהוצאות ההסקה. (הגאון הקדוש מווישוא)

צר וארוך שהכיל חדר אחד בלבד, כשמוחצה מפרדה בין שלחנו ומטותו שהיתה עשויה מחלקי ארגז עץ, לבין המטבח שהיה מציד בפתיחה עליה היה מחמם לעצמו כוס חמין, ותו לא. לתלמידו שרצה להתקין לו מדרג קטן בקיר, כדי שלא יצטרך להתכופף להרים את הספון מהרצפה, אמר: "למה לי מותרות? והרי כל ימי ברחתי מן הלוקסוס". והוסיף: "לא בניתי לא בית ולא נטעתי לי כרם, ודי בזיוה וחדרה של ירושלים". וכשם שדירתו היתה צנועה וקטנה, כך היה גם חדרו בתלמוד תורה 'עץ חיים', שם שמש כמשגיח במשך שנים רבות, ויחד לעצמו את הקמרון שפתחת המדרגות. גם כאשר התרחב המוסד סרב לקבל חדר לעצמו, וכאשר נשאל אם טוב לו ונוח, אמר: "פעם נדברתי עם רעיתי פי תמיד נחיה ממה שיש לנו, וברוך השם יש לי הכל. מה חסר לי? הרי החדר גבוה ממני ואינני צריך להתכופף על מנת להפנס אליו. מדוע צריך אני דירה בת שלשה חדרים כדי להזין להביא כל דבר מחדר אחר, אם יכול אני לרכוש את הכל בחדר אחד? יש לי הכל וחסר אני כמו מלך". אחד ממקורביו שהיה עמו פעם בשעת לילה, ולאחר סתימת הגולל אמר לו: "פעמים רבות נסו להשפיע עלי שאעתיק את דירתי למקום מרוח יותר וסרבותי, והרי לאחר אריכות ימיו ושנותיו של האדם הוא מוביל לקבר קטן של ארבע אמות בלבד. אצלי לא יקשה המעבר, שכן מחדרי הקטן למקום פזה אין הבדל גדול, אבל אדם שהרגל לחיות כל ימיו מתוך הרוחה ובדירה מפארת, פמה יקשה לו החדר להעתיק מקומו באחרית ימיו". (איש צדיק היה)

רבי עזרא עטיה, ראש ישיבת 'פרת יוסף', היה יגע בתורה כל ימיו מתוך הסתפקות במעט. הוא לא היה צריך לעצמו מאומה, ואפילו ביום חתנתו היה צריך לשאל מעיל ראוי מאחד מחבריו, כדי להכניס בו לחפה, שכן גם זה היה בגדר מותרות לגביו. במשך תקופה ארוכה היה נוטל מביתו פתה קטנה עם מעט מלח, וזה היה מאכלו לכל היום. והיה רגיל לומר לבנו בשמחה: "ראה, בני, כמה גבר עלינו חסדו. ראה איך הקב"ה, ישתבח שמו לעד, מזמין את פרנסתי. יש לי כבר ליום זה בשביל לאכל פת במלח, ומה אני צריך יותר מאה? כבר אפשר ללמד!" ורגיל היה לומר, שאם אדם רואה שאינו מקבל כדי פרנסתו, לא יתנעם על מדותיו של הקב"ה, כי צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו, ובדאי זה לטובתו של האדם (חב"ב יסורים)

הגר"ז מבריסק היה רחוק מהבלי העולם הזה וגדול היה במדת ההסתפקות במעט. בעת מגוריו בארץ ישראל, כבר היו בתים רבים מצידים במקור חשמלי, ואולם הרב נמנע מלהכניס מקרר לביתו מפני שראוה בכך מן המותרות. פעם אחת חל חג השבעות סמוך לשבת קדש, ובאותה עת שרר מזג אויר שרבי ולוחט, עד שהמאכלים שהיו בארגז הקרח התלקקו, וכמה מבני הבית חלו במיעיהם. לא נותרה אפוא הבררה, והרב הסכים בעל-פירו להכניס מקרר הביתה. כך היה גם עם פירים של גז לבשול, שהרב לא הסכים להכניסם מפני שגם הם מותרות, ואמר שאפשר להמשיך לבשל על הפתילה כפי שנהגו מקדם. בכלל לא היה מניח שום חשיבות לענינים חמריים, וספר פעם המגיד רבי שלום שבדרון, שששעלה פעם לבקר את הרב מבריסק, הציע לו הרב לשבת על פסאו, אך רבי שלום עמד נבוך ולא התישב. התפלא עליו הרב למה הוא לא מתישב, ורבי שלום פלט במבוכה ואמר: "הרי זה הפסא של הרב". ומיד נענה הגר"ז ואמר בבטול ובהתרגשות: "הפסא שלי? הפסא שלי?" וחזר על-זה פעמים מספר כדי להראות את הבטול שהוא חש כלפי החוס של הפסא 'שלו'. (עובדות והנהגות)

רבי אריה לוי, מגדולי צדיקי ירושלים, היה סמל ודגמה של הסתפקות במעט. אחד ממקורביו נכנס אליו פעם ביום חורף סגרירי וקר, ונחרד לראותו יושב ליד שלחנו הקטן על פסאו העתיק בו התגאה שהוא הפלי הותיק ביותר בביתו עוד מיום חתנתו, ובחדר שוור קר גדול. נחרד האיש ומיד רץ ורכש תנור חמום בבית החרשת של פרידמן ושלחו לביתו של רבי אריה, אך הוא סרב לקבל את התנור והתנצל: "זה יותר מדי עולם הזה בשבילי". דירתו היתה מרפבת מקמרון

ממלכה

לאחר שרבי מאיר שפירא הקים את ישיבתו המפרסקת "ישיבת חכמי לבלין", התרים נדיבי עם להוצאות הגדולות של הישיבה, ונותרו ממנו אמרי שפר רבים וחדודי לשון על קמצנים וצרי עין. פעם נכנס לביתו של עשיר מפלג ובקש ממנו לתרם נדבה של ממש למען הישיבה, אך העשיר שהיה קמצן גדול, תמה ושאל: "לשם מה הקמת ישיבה בה מפארת? והרי שנינו בפרקי אבות, כך היא דרבה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה, ועל-הארץ תישן, ואיך עולים דברים אלו בקנה אחד עם ישיבה מפארת?" חיד רבי מאיר וענה על-אתר: "נצטוינו בתורה שאין לעשיר לשכב בעבוטו של העני, ומאידך נאמר במשלי עבד לזה לאיש מלוה, וכיצד עולים שני הכתובים באחד? אלא שהפסוק הראשון נאמר על המלוה, שהוא ירחם על העני ויחזיר לו את משכונו, והפסוק השני מדבר על הלוה, שהוא יתרחק מן ההלואות. והוא הדין גם בנדון דידן, את המשנה של 'פת במלח תאכל', צריך תלמיד הישיבה לדעת. אולם העשירים צריכים לזכר את הפסוק 'עץ-חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאשר'..."

שוב מעשה בעשיר אחר, שאף הוא היה קמצן מפלג, וכשבא אליו רבי מאיר שפירא, נופף אף הוא באותה משנה שבמסכת אבות, שהיתה פנראה כמעט המשנה היחידה שהפיר, ותמה: "הרי זוהי דרבה של תורה, ללמד מתוך מחסור ודחק, ומה ראינו לבנות ישיבה בה מרוחת ומפארת?" הביט בו רבי מאיר, וראה את ביתו המרוח והמפאר של העשיר, ופסק לו את פסוקו: "שכחה, פנראה, את מה שנאמר במשנה לאחר זאת, אם אתה עושה כן..."